

אמר ליה ריש גלותא לרב נחמן, רב יהודה קרע לשטרך, שאתה הכשרת את השטר.

אמר ליה רב נחמן, וכי ברקדא [אדם קטן בחכמה] קרעיה? הרי גברא רבה קרעיה, ודאי חזא ביה טעמא שהשטר פסול, ולכן קרעיה.

איכא דאמרי,

אמר ליה: דרדקא קרעיה! דכולי עלמא לגבי דידי בדינא, דרדקי נינחו.

הדר, אמר רב נחמן, לא כמו שסבר בתחילה, אלא, אפילו בשעת מתן מעות, לא קנה ולא כלום⁽⁷⁾.

ומקשינן: איתביה רבא לרב נחמן ממשנתינו:

אם אי אתה נותן לי מכאן ועד שלש שנים הרי היא שלי, הרי היא שלו. מבואר שהמלוה

קונה את כל השדה, וקשיא לרב נחמן.

אבל על רב הונא לא קשה, כי הוא יעמיד את המשנה שאמר בשעת מתן מעות.

אמר ליה, אני אומר [הייתי רגיל לומר] אסמכתא קניא, ולכן אמרתי בתחילה אפילו לאחר מתן מעות קנה הכל. והאמורא ששמו מניומי, אמר אסמכתא לא קניא והוא החזירי מדברי, תשאל אותו מה יענה על משנתנו.

ולמניומי, קשיא מתניתין?!

ומתריצין: איבעית אימא, מתניתין רבי יוסי היא, דאמר אסמכתא קניא. ואני סובר כהתנא שחולק על רבי יוסי.

איבעית אימא, דאמר ליה קני מעכשיו, אם 10-ב לא אפרע לך עד ג' שנים הרי היא שלך מעכשיו. וכשמקנה מעכשיו, זה לא אסמכתא אלא גומר בדעתו להקנות⁽¹⁾.

בו, וסובר שלא קנה כלום. ובזה מיישבים את קושיית תוספות מהגמרא בנדרים דף כז., וכן כותב הר"ן בנדרים, וזה לשונו, קים ליה להש"ס דהדר ביה רב הונא כדהדר ביה רב נחמן. אבל הריטב"א כאן אומר שאי אפשר לומר כן, דאם כן היה לגמרא לפרש את זה, כמו שמפרשת ברב נחמן.

1. הרמב"ם בהלכות מכירה [פרק י"א הלכה ז'] מבאר הטעם שכשמקנה מעכשיו זה לא אסמכתא, וזה לשונו, שאילו לא גמר להקנותו לא הקנהו מעכשיו. ומזה שמקנה מעכשיו, מוכח שגמר בדעתו להקנות. והתוספות רי"ד אומר טעם אחר, שבזה המכר חל מיד, ואם אחר כך הלוח יפרע את החוב, המקח יתבטל. נמצא שהתנאי הוא לא בקיום המקח אלא בביטול

שיהא שלו אם לא יתן לו עד ג' שנים, יש בדעתו לקיים וגומר בדעתו להקנות לו. [הבי" בחו"מ סי' ר"ז, דף סא. מבאר למה הר"י הוצרך לשני הטעמים]. ור"ת מפרש שכאן זה עדיף, כי הקונה תפוס בשדה, ובזה המוכר גומר בדעתו להקנות. [עיין מהרש"א]. הרמב"ן גם מביא את דברי ר"ת, ומוסיף, שכשהקונה מוחזק בשדה, זה דומה לאמר לו מעכשיו שכתוב בגמרא בע"ב שזה לא אסמכתא.

הרשב"א והריטב"א מקשים, בין לרב הונא שאומר לאחר מתן מעות קנה כנגד מעותיו, ובין לרב נחמן שאומר קנה הכל, במה הוא קונה את השדה, הרי הכסף הראשון כבר נעשה מלוה, ובמלוה אי אפשר לקנות? ותירצו בכמה אופנים.

7. הרמב"ן והרשב"א אומרים שגם רב הונא חזר

השדה, ולא אפדנה עוד, לא קני.

מאי טעמא לא קני?

כי מה שאמר לו קני, מחמת כיסופא הוא דקאמר ליה, שאין לו כסף לפרוע את החוב, ודעתו לפדות את השדה. אבל כשאומר לו בגו זמניה, קני, ודאי אין בדעתו לפדות את השדה, שאם לא כן למה אומר לו קני, הרי המלוה לא יכול לתובעו עכשיו.

ולא היא, [אין הדין כך]. דאפילו אמר לו כן בנו זמניה, נמי לא קני, כי בדעתו לפדות את השדה, והאי דקאמר ליה קני, אפילו שעתה המלוה לא יכול לתובעו, קא סבר הלוה, כי מטי זמניה של הפרעון, לא ליתיה המלוה, ליטרדן, שלא יטרדיני שאפרע לו מיד את החוב.

אמר רב פפא: האי אסמכתא, זימנין קניא, וזימנין לא קניא.

אשכחיה מלוה ללוה, ביום שצריך לפרוע את החוב⁽³⁾, ורואהו דקא שתי שיכרא בחנות,

אמרו ליה מר ינוקא ומר קשישא בני דרב חסדא, לרב אשי, הכי אמרי נהרדעאי משמיה דרב נחמן, האי אסמכתא, כגון באופן שמדברת המשנה, שאמר לו אם לא תפרע לי עד ג' שנים השדה תהיה שלי. בזמניה הגיע הזמן שקבעו לפרעון, ולא פרע, קניא השדה למלוה. בלא זמניה, קודם שהגיע זמן הפרעון, לא קניא.

אמר לחו, כל מידי בזמניה קני, בלא זמניה לא קני, ומדוע נהרדעאי אמרו את זה באסמכתא?

דלמא הכי קאמריתו [שמא כונתכם לומר, שנהרדעאי התכונו לדבר אחר], אם אשכחיה ליה למלוה בנו זמניה, קודם שהגיע זמן הפרעון, ואמר ליה, קני את השדה, ולא אפדנה עוד, ובזה אני פורע לך את החוב, קני המלוה את השדה. ואין כאן חסרון של אסמכתא⁽²⁾.

ומה שאמרו בלא זמניה לא קניא, כונתם, שאם הלוה פגש את המלוה בתר זמניה, וכבר הגיע זמן הפרעון, ואמר ליה קני את

דין חשוב.

2. בספר אילת השחר מסתפק, האם כונת הגמרא שכשאומר לו קני זה גלוי למפרע שבשעת ההלוואה התכון להקנות את השדה ולא לאסמכתא, או כונת הגמרא שעכשיו מקנה לו. ואם כן המלוה צריך עכשיו לקנות. [ודן שם, באיזה קנין יקנה]. לכאורא מלשון נהרדעאי "האי אסמכתא בזמניה קניא", משמע כאופן א', כי לאופן ב' שעכשיו מקנה לו, זה לא שייך לאסמכתא כי עכשיו מקנה לו בלי תנאי.

3. כן כתב רש"י, ובר"ף כתוב אשכחיה לאחר

המקח, שאם יפרע עד ג' שנים המקח יתבטל, ואם לא יפרע המקח לא יתבטל, וכשקיום המקח לא תלוי בתנאי זה לא אסמכתא, וכן משמע מלשון רש"י. אבל הקצוה"ח בסימן ע"ג ס"ק י"ב מפרש באופן אחר את דברי רש"י.

תוספות בע"א [ד"ה ומניומי] מוכיחים מהגמרא בנדרים, שבשאר אסמכתות, אפילו כשאומר מעכשיו, זה לא מועיל לקנות, עד שיקנה לו בבית דין חשוב. ומבארים שכאן לא צריך שיקנה בב"ד חשוב כי זה עדיף משאר אסמכתות [כדלעיל בהערה 6] אבל הרשב"א והריטב"א סוברים שגם בשאר אסמכתות כשאומר מעכשיו, קנה, ולא צריך שיקנה בבית

החוב, כשמוכר חפציו, קפיד בדמי שלא להוזיל משוויין, ודאי קני, כי זה ראייה שהוא לא מחזר אחרי כסף, וגמר בדעתו לתת את השדה למלוה בשביל פרעון החוב(5).

אמר ליה רב אחא מדפתי לרבינא: איך אפשר להוכיח מזה שהלוה מקפיד שלא להוזיל את חפציו, שהוא לא מחזר אחר כסף.

דלמא הוא מקפיד שלא להוזיל, כי סבר כי היכי דלא תיתזיל ארעיה, שאם יראוהו מוכר חפציו בפחות משוויין, ידעו שהוא דחוק למכור, ויזולו קרקעותיו.

אלא, אמר רב פפא: אי קפיד בארעא שלא למכור קרקעותיו אפילו בשוויין, ודאי קני, כי זה ראייה שהוא לא מחזר אחרי כסף.

ואמר רב פפא: אף על גב דאמור רבנן אסמכתא לא קניא, אפותיקי הויא למיגבא

כדי לשמוח, ולא פרע עד סוף היוב. קני, כי ניכר מתוך תנועותיו, שאינו מחזר אחרי כסף, כדי לפדות את השדה הממושכנת. וגמר בדעתו לתת את השדה למלוה בשביל פרעון החוב(4).

ואם מצאו דקא מהפך אזווי [מחזר אחרי כסף], לא קני.

אמר ליה רב אחא מדיפתי לרבינא, איך אפשר להוכיח מזה שהלוה שותה שכר, שהוא לא מחזר אחרי כסף, דלמא לפכוחי פחדיה [להפיג דאגתו] קא שתי.

אי נמי, הוא שמח ולא מחזר אחר כסף, כי איניש אחרינא אסמכיה אזווי, שיתן לו לאחר זמן. ואין ראייה משתיית השכר, שדעתו לתת את השדה למלוה בשביל פרעון החוב.

אלא אמר רבינא, אי ביום שצריך לפרוע את

זמניה, וצריך עיון אם יש כאן מחלוקת.

4. משמע בגמרא שבזה לא צריך שהמוכר יאמר לו עכשיו, קני.

5. הריטב"א מקשה על פירוש רש"י, איך יש מזה ראייה שדעתו לתת את השדה למלוה בפרעון החוב, אולי הוא לא מחזר אחר כסף כי "איניש אחרינא אסמכיה אזווי" כמו שהגמרא אמרה לעיל? המהרש"א [על דברי תוספות] אומר שכאן לא שייך לומר איניש אסמכיה אזווי. והמהר"ם שיף מבאר כי כאן רואים שהוא מחזר למכור חפציו כדי להשיג כסף. תוספות בד"ה אי קפיד בדמי מקשים על פירוש רש"י שתי קושיות, א) למה הגמרא אומרת "דלמא סבר כי היכי דלא תיתזיל ארעיה", היה לה לומר דלא

ליתזלו מטלטלין, שהרי מדברים על מכירת חפצים? ועיין בספר מעיני החכמה תירוץ על זה. ב) איך יש מזה ראייה שדעתו לתת את השדה למלוה בפרעון החוב, אולי הוא לא מוכר את חפציו בפחות משוויין כי הוא יודע שאסמכתא לא קניא, ויוכל אחר כך להוציא את השדה מהמלוה? ועיין במהרש"א שמבאר שעל רב פפא לעיל, זה לא קשה.

מכח זה תוספות חולקים על רש"י, ומפרשים באופן אחר את הגמרא. כוונת רבינא שאם הלווה הקפד בשעת ההלוואה למשכן את השדה בשוויה, שאמר למלוה כך היא שווה, בכך אני ממשכן אותה, ודאי קני כי גילה דעתו שרוצה לשקעה ביד המלווה. מוסף הרמב"ן ולא דווקא בשוויה, אלא הואיל ורואין אותו שם אותה שדה ומקפיד בדמיה ודאי דעתו לשקעה ביד המלווה.

דאמר ליה: לא יהא לך פרעון אלא מזו. ומקנה לו זכות בשדה לגבות ממנה את חובו, ועל ידי זה, הלוה לא יכול לפרוע לו במטלטלין או בקרקע אחרת⁽⁹⁾. כלומר, מלבד זה שהלוה אמר למלוה אם לא אפרע לך עד ג' שנים כל השדה תהיה שלך, אמר לו עוד שגם בתוך ג' שנים לא יהא לך פרעון אלא מזו, ואני לא יוכל לפרוע לך בדבר אחר. על זה אמר רב פפא, שאפילו שהקנאת כל השדה לא חלה, כי זה אסמכתא, והאפותיקי חל, והלוה לא יכול לפרוע לו בדבר אחר⁽¹⁰⁾.

החוא גברא דזבין ליה ארעא לחבריה באחריות, [המוכר כותב ללוקח אחריות, כדי שאם הקרקע גזולה והנגזל יקחנה ממנו, או בעלי חובות של המוכר יגבוה ממנו, יתן לו קרקע אחרת].

אמר ליה לוקח למוכר, אני רוצה שתתחייב לי שאי טרפו ליה מינאי, הרי על אף שדיני לגבות ממך בינונית, מגבית ליה מעידי עירית, דאית לך.

מינה, והמלוה קונה בשדה, כנגד ההלוואה [הראשונים⁽⁶⁾ מפרשים את המילה "אפותיקי" שהיא מילה מורכבת, אפה, תהא, קאי, כלומר: מזה יהא לך פרעון].

אמר ליה רב הונא בריה דרב נתן לרב פפא: מדוע אתה אומר שהמלוה קונה כנגד ההלוואה? מי קאמר ליה הלוה קני לגוביינא? הרי הוא אמר לו קני הכל, ומכיון שאין דבריו קיימים, במה זכה המלוה לגוביינא.

אמר ליה מר זוטרא בריה דרב מרי, לרבינא: ואי אמר קני למיגבא מיניה, אנו מבינים את דברי רב פפא שקני כנגד מעותיו?

הרי סוף סוף אסמכתא היא, כי הוא מקנה לו את השדה לגוביינא רק אם לא יפרע לו עד ג' שנים, ואסמכתא לא קניא!⁽⁷⁾

אלא, אפותיקי דקאמר רב פפא, מאי היא, שלא יתכן שרב פפא טעה בזה⁽⁸⁾.

8. ריטב"א.

9. הרא"ש בסימן כ"ט כותב שבכסף הלווה יכול לפרוע, שאם לא כן זה לא נקרא אפותיקי אלא מכירה. המהר"ם שיף אומר שרש"י חולק על הרא"ש. ועיין ש"ך חו"מ סימן קי"ז ס"ק ב'.

10. א. הב"י בחו"מ סימן ר"ז [דף נ"ו]: מביא תלמידי הרשב"א שמשקים על פירוש רש"י, אם התנה בפירוש שיפרע לו מן הקרקע אפילו בתוך ג' שנים, מה אומר רב פפא אע"ג דאמור רבנן אסמכתא לא קניא, אפותיקי הויא למיגבא מינה. מה ענין אסמכתא לכאן, הרי באפותיקי אין

אמר ליה רב אחא מדיפתי לרבינא דלמא אינו רוצה לעשות תנאי שיש בו זלזול, כדי שלא יזלו קרקעותיו. אלא אמר רב פפא, אם הקפיד בשעת ההלוואה לא למשכן קרקע אחרת אלא זו, ודאי קני, כי גילה דעתו שרוצה לשקעה ביד המלווה ואין דעתו לפדותה.

6. רש"י בב"ק יא., ורשב"ם בב"ב מד:.

7. מכאן מקשה הרמב"ן על שיטת רש"י בע"א בד"ה אני אומר אסמכתא קניא, שרק אם מוזיל את מחיר השדה זה אסמכתא. והרי כאן קונה בה כנגד מעותיו כמבואר ברש"י, ואפילו הכי מקשה הגמרא שזה אסמכתא. [עייין לקמן הערה 13].

אמר ליה המוכר, מעידי עידית לא מגבינא לך, דבעינן למיקם קמאי [שהיא תעמוד ברשותי]. אלא אני מסכים להתחייב שמגבינא לך מעידית אחרת דאית לי.

לסוף טרפוה מיניה דלוקח⁽¹¹⁾, וגם אתא בדקא [שטף נהר].

שקיל לעידי עידית של המוכר.

סבר רב פפא למימר, מעידית אמר ליה שיגבה אם יטרפו ממנו, והא קיימא העידית ביד המוכר, וצריך לתת אותה ללוקח.

אמר ליה רב אחא מדפתי לרבינא, ולימא ליה מוכר ללוקח: כי אמרי לך אנא, מעידית מגבינא לך, דהוה עידי עידית קיימא, והקרקע המובחרת שבנכסי נשאת ברשותי. אבל השתא, שהעידי עידית התקלקלה, קיימא ליה עידית במקום עידי עידית. כי זו היא עתה הקרקע המובחרת ביותר שבנכסי, ואני התחייבתי לך את הפחותה ממנה⁽¹²⁾.

רב בר שבא, הוה מסיק [היה נושה] ביה רב כהנא זוזי.

מביאים את הפירוש הזה [מובא בב"י שם] והם אומרים שרב פפא משמיע לנו, שאפילו אם הלוח אומר למלוה אם לא אפרע לך עד ג' שנים השדה תהיה אפותיקי, זה לא אסמכתא, וכן כתב הריטב"א, ועיין שם הטעם שזה לא אסמכתא.

11. המאירי, וחידושים המיוחסים לריטב"א, אומרים, שצריך לומר שהקרקע נמצאת גזולה והנגזלים טרפו ממנו. כי בעלי חובות של המוכר לא יכולים לגבות מהלקוחות, במקום שיש ללוה קרקעות, כדתנן במסכת גיטין דף מח: אין נפרעין מנכסים משועבדים במקום שיש נכסים בני חורין, ואפילו הן זיבורית, וכאן יש ללוה קרקעות בני חורין. במיוחסים לריטב"א מוסיף, שיש אופן שבעל חוב של המוכר יוכל לגבות ממנו, אם המוכר אמר לו, לא יהא לך פרעון אלא מזו שזה אפותיקי מפורש.

12. כתב הרא"ש, וכן הלכה. הטור בחו"מ בסוף סימן ק"ב מביא את הלכה זו, וזה לשונו, ואם התנה עמו לפרעו מעידית ויש לו עידי עידית, ונפסדה, קיימא עידית במקום עידי עידית, ואינו פורעו אלא מהבינונית. וכן כתב השו"ע, מפרש הסמ"ע בס"ק י"ג, וזה לשונו, דאנו אומדין דעתו

אסמכתא, ופשיטא שזה חל? הפרישה מיישב, שרב פפא משמיע לנו שלא נאמר כיון שמאמר תהיה כולה שלך בטל מטעם אסמכתא, גם מאמר לא יהיה לך פרעון אלא מזו בטל, כיון שכללו בדיבור אחד. וכן כתבו הפנ"י ומהרמ"ש. ב. הרמב"ן חולק על רש"י וסובר שלא מדובר שהלווה אמר למלווה לא יהא לך פרעון אלא מזו, אלא כוונת רב פפא שנעשה כמו שאמר לו לא יהא לך פרעון אלא מזו והלוה לא יכול לפרוע לאחר ג' שנים בקרקע אחרת, כי אפילו שאסמכתא לא קניא, והמלוה לא קונה את הקרקע, הרי על קרקע זו הוציא מעותיו. ודינו כאפותיקי מפורש שאינו מגבה לו משאר נכסים. אבל בכסף יכול לפרוע שכן הדין בכל אפותיקי שבעולם. וכן מביא הב"י בחו"מ סימן ר"ז [דף נו:]: בשם תלמידי הרשב"א.

ג. השיטה מקובצת מביא בשם הראב"ד, שחולק על הדין שכותב הרמב"ן, וסובר שבאופן שהמכירה לא חלה, הלוה יכול לפרוע בקרקע אחרת. ומפרש את הגמרא שרב פפא משמיע לנו, שהלוה יכול לעשות אפותיקי למלוה על ידי שאומר "לא יהא לך פרעון אלא מזו" ואין בזה חסרון של אסמכתא, אפילו שיכול לפרוע גם בכסף, ועיין שם הטעם. גם תלמידי הרשב"א

אבל המרא, כיוון דלזבוני קאי, כוזזי דמי. ואין בדעתו להקנות.

אמר ליה רב הונא בריה דרב יהושע לרב פפא: הכי אמרינן משמיה דרבה, כל דאי, שאדם מקנה אם לא אעשה כך וכך, לא קני. כי זה אסמכתא, ו"כל" כולל גם מטלטלין⁽¹³⁾.

אמר רב נחמן, השתא דאמור רבנן, אסמכתא לא קניא, אם הלוחה על שדהו, והמלוה אמר ללוה, אם לא תפרע לי עד שלש שנים הרי

אמר ליה רב בר שבא לרב כהנא: אי לא פרענא לך ליום פלוני, גבי את חובך, מהאי המרא. כלומר: אני מקנה לך את היין בשביל פרעון החוב.

סבר רב פפא למימר, שאם לא פרע עד יום פלוני, רב כהנא קונה את היין, ואין בזה חסרון של אסמכתא. מפני שכי אמרינן אסמכתא לא קניא, הני מיילי בארעא, דלאו לזבוני קיימא, שאדם לא רגיל למכור קרקעותיו, ולכן גם כשאומר לו, אם לא אפרע לך תקנה את השדה בשביל פרעון החוב, לא גמר בדעתו להקנות.

את השדה המובחרת, ועכשיו הבינונית היא המובחרת?

13. הרמב"ן מבאר הטעם, כי אפילו "שלזבוני קאי" אדם זה לא רוצה למכור, שהרי מתנה שרק אם לא אפרע לך עד זמן פלוני, תקנה את היין ולכן זה אסמכתא ולא קני. [ועיין בחידושי הרמב"ן לקמן עג: ובדף קד: שלשיטת רב האי גאון, לא צריך לזה].

הרמב"ן והרשב"א [בעמוד א', ד"ה ולמניומי קשיא מתניתין] מקשים מכאן על שיטת רש"י בע"א ד"ה אני אומר אסמכתא קניא, שרק אם מוזיל את שווי השדה זה אסמכתא, והרי כאן הלוחה נותן לו את היין בשווי, ואפילו הכי כתוב בגמרא שזה אסמכתא? ואומרים רש"י נזהר מזה וכתב [בד"ה גבי מהאי חמרא] שמדובר כאן שפסק דמים ולבסוף אייקר. פירוש: שאמר לו "גבי מהאי חמרא" לפי השער של עכשיו, אפילו שבזמן הפרעון, היין יהיה ביוקר. ובגלל שמוזיל לו את היין זה אסמכתא. וכך גם יפרש את קושית הגמרא לעיל "ואי אמר קני למיגבא מיניה, קני, סו"ס אסמכתא היא", שכונת הגמרא אם אומר לו קני למיגבא מיניה כשער של

דלא נתרצה לשלם לו מהעידית אלא משום דסבר הרי יש בידי עידי עידית. הט"ז תמה על הטור ושו"ע, איך למדו את זה מהגמרא, הרי כאן מדובר שהמכור אמר שהוא רוצה להניח ברשותו את הקרקע היותר טובה, ולכן כששטף נהר את העידי עידית, "קיימא עידית במקום עידי עידית". אבל כשהתנה עמו סתם שיפרע לו מעידית ושטף נהר את העידי עידית, מדוע יוכל לפרוע בבינונית. והגע עצמך, אם עשיר יחייב את עצמו לתת מתנה. ואחר כך נחסר מעשרו וכי יוכל לחזור מהמתנה? ומוכיח כן, שאל"כ קשה למה בעל הגמרא מביא שבתחילה היה מבקש ממנו עידי עידית, וזה לא הסכים לתת לו, אטו בעל הגמרא כי רוכלא ליחשוב וליזיל מידי דלא צריך ליה. אבל הש"ך שם כותב שדוחק לומר שדין הגמרא הוא משום שאמר לו בפירוש "מעדי עידית לא מגבינא לך", דלא משמע כן. וצריך ביאור מדוע זה דוחק. גם בהגהות הגר"א על הש"ס כאן תמה על הטור ושו"ע, כהט"ז.

כתב המאירי, ואם נשטף אף העידית אין מסלקין אותו מן הבינונית לשלמטה הימנו, שאין דוחין ממה שדינו עליו בטענה זו. וצריך ביאור, הרי זה כמו שהתנו מפורש שהוא משאיר לעצמו

היא שלי, והלוה לא פרע בתוך שלש שנים, אלא לאחר שלש שנים. הדר ארעא ללוה, כי זה אסמכתא וההקנאה לא חלה.

ואם סברו שהמכירה חלה, והמלוה אכל פירות לאחר שלש שנים. כשיודע להם שהמכירה לא חלה, הדרי פירי שאכל לאחר שלש שנים.

ומקשינן: למימרא דסבר רב נחמן, מחילה בטעות לא היא מחילה, ולכן אומר, שאפילו שהמוכר והלוקח סברו שהמכירה חלה, ויש כאן מחילה מצד המוכר, כי דעתו שהלוקח יאכל את הפירות, כשנודע להם שהמכירה לא חלה "הדרי פירי", כי המוכר מוחל מחמת שסובר שהמכירה חלה, וזה טעות.

והאיתמר במקום אחר, שרב נחמן סובר מחילה בטעות היא מחילה.

המוכר פירות דקל לחבירו, לפני שהפירות באו לעולם⁽¹⁾. ואומר לו, לכשיבואו לעולם, הם יהיו שלך.

אמר רב הונא עד שלא באו הפירות לעולם, המוכר יכול לחזור בו, כי עדיין ההקנאה לא חלה, שאין לקנין על מה לחול.

משבאו הפירות לעולם, אין יכול לחזור בו, כי מיד שהפירות באים לעולם, הם נקנים ללוקח.

ורב נחמן אמר, אף משבאו לעולם, יכול לחזור בו. כי סובר שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם⁽²⁾, ובשעה שעשו את הקנין, הפירות לא היו בעולם.

ואמר רב נחמן, מודינא לרב הונא, דאי כשהפירות באו לעולם הלוקח שמיט פירות, ואכיל, מחמת שסברו שהמכירה חלה. גם

במנה. ומה שכותב רש"י כאן "ופסק דמים ולבסוף אייקר", היינו משום שאם היין לא נתיקר, מה אכפת לו לפרוע ביין. אבל גם בלא נתיקר זה אסמכתא.

1. רש"י כותב שמדובר כאן, שמוכר קודם שחנטו פירותיו, ובד"ה עד שלא באו לעולם, כותב, שלרב הונא יכול לחזור רק קודם שחנטו פירותיו. מוכיח מזה הבית יוסף בחו"מ סי' ר"ט שאם חנטו פירותיו, אע"פ שעדיין לא נגמרו, זה נחשב דבר שבא לעולם, וכך פוסק הרמ"א בסמ"ח ר"ט סעיף ד'. ועי' בספר קצוה"ח שם, ובספר מחנה אפרים ה' מוכר דבר שלא בא לעולם סימן ב', שמאריכים בזה.

2. הטעם שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, כתוב ברשב"א (בד"ה ובספר הישר), כי אין בזה

עכשיו, קני, אפילו שבזמן הפרעון הקרקע יקרה, הרי זה אסמכתא. אומר הרמב"ן ועדיין אין דעתי נוחה, כי אם בשעת התנאי אינה שוה יותר, מה איכפת לנו שאח"כ הוקרה? עוד מקשים הראשונים על שיטת רש"י, שבגמרא כתוב "כל דאי לא קני", משמע שאפילו אם מקנה בשווי לא קני? לכן חולקים על רש"י וסוברים שאפילו בשוויה זה אסמכתא, הב"י [בחו"מ סימן ר"ז, דף נט:] חולק על הראשונים בהבנת דברי רש"י, וסובר שרש"י לא התכוון לומר שאסמכתא זה רק אם מוזיל, ומה שכותב בע"א "יתן לו שוה מאתים במנה" אין כונתו שבלי זה, זה לא אסמכתא, אלא שאין דרך להלוות על שדה ולקנוס שאם לא יפרענו ליום פלוני יהא שלו, רק כשהוא שוה יותר מדמי ההלוואה, ולכן כותב רש"י שכאן יש סיבה גדולה שזה אסמכתא, כי הוא גם אומר לו קנה שדה ששוה מאתיים

כשיודע להם, שהמכירה לא חלה, לא מפקינן מיניה, את הפירות שאכל עד שנודע לו. סוברת הגמרא שהטעם שלא מוציאים ממנו, כי כשהלוקח אכל את הפירות, הם סברו שהמכירה חלה, וממילא יש מחילה מצד המוכר⁽³⁾. ואפי' שהוא מוחל, מחמת

סובר שהמכירה חלה, וזה טעות, סובר רב נחמן, שמחילה בטעות היא מחילה?

ומתרצינן: התם, במוכר פירות דקל, זה זביני, ובוה סובר רב נחמן, שמחילה בטעות היא מחילה, ולכן לא מוציאים מהלוקח את

גמירות דעת לקנין.

עדיין בעין. והגמ' סברה שהטעם שלא צריך להחזיר לה, כי מחילה בטעות היא מחילה. (ועיין בשו"ת עונג יו"ט, או"ח, תשובה ל"ח) ולפי"ז מבואר כאן בגמרא חידוש גדול, שאפילו שאין עכשיו דעת מקנה וקונה, כי הם סבורים שהקנין כבר חל, אפי"ה, עצם הדעת מוכר שזה שייך ללוקח, והדעת קונה, שזה שלו, מועיל לעשות קנין.

מה הטעם שמחילה בטעות היא מחילה, הרי בכל התורה, דבר שנעשה בטעות, הוא כנעשה בלי דעת? הרמב"ן מבאר בזה"ל ניחא ליה למיקם בדבוריה. וכמחילה מדעת דמא. כלומר: אפי' שזה בטעות, ואם היה יודע את האמת, לא היה מוחל, אעפ"כ כיון שטעה, ומחל, רצונו לעמוד במה שעשה, וזה כמחילה מדעת. הגהת אשר"י אומר טעם אחר, ובוה מיישב את מה שמקשים תוספות בד"ה התם זביני מהגמ' בניזיר דף לא. שהקדש בטעות אינו הקדש, ומהגמ' בגיטין דף יד. שכל קנין בטעות חוזר. הוא אומר, שבמקום שהממון ביד המוכר, יש כח בידו לחזור כיון שבטעות הקנהו. וכן הקדש בטעות לא חל, כי צריך שיגמור בלבו ואין זה גמר כיון שטעה. אבל כאן שהממון ביד הלוקח, אפילו שהמכירה בטעות, זכה חבירו, כי אפילו שלא גמר בלבו להקנות, כיון שאומר שהוא מקנה הבעלות שלו כבר לא מעכבת מהלוקח לקנות את החפץ, והקנין חל מכח הקונה, שאצלו אין טעות והוא רוצה לקנות. כעין זה מבאר הגר"ש שקאפ זצ"ל, בספרו שערי יושר שער ה' פרק י"ב.

3. כתב הרא"ש, שזה רק כשידע המוכר שתפס הלוקח, כי בזה יש מחילה, אבל אם לא יודע, אין כאן מחילה. והשו"ך בסימן ר"ט ס"ק ה', כותב, שכן משמע מפירושי רש"י, והנמוקי יוסף. כתוב בחידושי הריטב"א, שלשון הגמ' שמיט ואכיל, זה לאו דוקא, אלא כיון שהגביהן, קנאם. ואפי' שלא אכל את הפירות, לא מפקינן מיניה. וכך כתוב בטור ובשו"ע חו"מ סימן ר"ט סעיף ד', וז"ל ואם קדם הלוקח ותפס הפירות אין מוציאים מידו, משמע שאפילו אם לא אכלם. וכן כתב הדרישה על דברי הטור וז"ל והא דכתב רבינו ואי קדם ותפס וכו', ומשמע אפילו הפירות בידו בעין, ורב נחמן אמר שמיט ואכל? היינו משום דאכל לאו דוקא הוא, אלא כל שתפסיהו והוא ברשותו, כאילו אכלוה דמי.

אמנם בחידושים המיוחסים לריטב"א (עם פירוש כור לזהב), חולק על זה, וכותב בשם הרב בעל התוספות, דוקא אכל שאינו בעין, בזה לא מוציאים ממנו, אבל ישנן ברשותו אפי' כבר תלשן לא קנאם ומוציאים ממנו. כי המעשה קנין לא יכול לקנות לו. עיין שם הטעם. מבואר שכולם מודים שהדין "מחילה בטעות היא מחילה", זה לא רק במקום שהדבר לא בעין, ומספיק מחילה, אלא גם במקום שהדבר בעין וצריך הקנאה, וכן מבואר ברש"י ותוס' בדף סז., שרש"י אומר, שאילונית אין לה בלאות, אפי' כשהבגדים שהכניסה לו קיימים, ותוס' אומרים, שאין לה פירות, אפילו הפירות שליקט והם

הפירות שאכל.

בטעות היא מחילה, מוציאים מהמלוה את הפירות. כי בהלואה, כשהמלוה אוכל פירות בלי לשלם עבורם, זה נראה כריבית קצוצה⁽⁴⁾, וריבית קצוצה יוצאה בדיינין.

הכא במה שרב נחמן אמר לגבי אסמכתא, זה הלואה, ובזה סובר, שאפילו שמחילה

לחזור מהמכירה, ממילא המלוה אוכל את הפירות בתורת מכר ולא בתורת ריבית. וכי האי גוונא זה לא אסור מן התורה. הפני יהושע כותב עוד טעם שזה לא ריבית מן התורה, על פי דברי רש"י לעיל בדף סב: שבמקום שהריבית לא ודאית, כי יתכן שהשדה תלקה ולא תעשה פירות זה לא אסור מן התורה, ועיין לקמן בדף סז. הערה אריכות בשיטת רש"י והרמב"ם, כשהריבית לא ודאית.

הגר"א בביאורו לשו"ע י"ד (סימן ק"ס אות ז') מוכיח מרש"י שלא מועיל מחילה בריבית, אפילו אם המלוה כבר לקח את הריבית, והלוה מוחל לו שלא יחזיר. כי אם מועיל מחילה, מדוע מוציאים מהמלוה את הפירות. הרי הלוה מוחל לו, ומחילה בטעות היא מחילה. וכן מוכיח בחידושי ר' שלמה היימן זצ"ל (בב"מ סימן ז') אמנם הריטב"א כאן, כבר עמד בזה, וכותב שאפילו לשיטות שבריבית מועיל מחילה, דוקא מחילה גמורה מועילה, וכאן אין מחילה גמורה. תוספות בד"ה התם זביני, מקשים על פירוש רש"י, שלפי דבריו, רב נחמן, חולק על רבינא לעיל בדף סב., שאומר שמשכנתא בלא נכיתא זה אבק ריבית, ולא מוציאים ממלוה ללוה? אמנם רש"י בדף סז. ד"ה הכא נמי לא קץ ליה, כותב שיש אמוראים שחולקים על רב נחמן, ויתכן שסובר שגם רבינא חולק עליו. (ועיין פנ"י וכן נראה מדברי הרשב"א). גם מה שמקשים מהגמרא בדף סז. לא קשה מטעם זה, כי שם אומר את זה מר בריה דרב יוסף בשם רבא, ורש"י שם אומר שרבא חולק על רב נחמן. ואולי לכן הרמב"ן לא מקשה את זה על רש"י. קושיות אלו, לא קשים על הרמב"ם, כי הוא מחלק בין

4. כך נראה מדברי רש"י, שכותב ומיחזי כריבית, שמתחילה בהלואה באלו, וכריבית קצוצה דמי. וכך לומד הפנ"י בשיטת רש"י. ולכן רש"י מסיים, שהדין של אבק ריבית אינו יוצא בדיינין, נאמר רק במכר ולא בהלואה. כי בהלואה תמיד זה מיחזי כריבית קצוצה. בספר אילת השחר, מסתפק, האם כונת רש"י שבכל אופן של ריבית בהלואה, זה כריבית קצוצה ויוצא בדיינין, ואפילו אם המלוה לא פסק עם הלוה כלום, והלוה נתן לו ריבית לפני שפרע את החוב. או שדברי רש"י, הם רק כשפוסק עמו בשעת ההלואה שיתן לו תוספת, כגון באסמכתא, שפוסק עמו שיתן לו את השדה לאחר שלש שנים. או בפוסק על הפירות, שפוסק עמו שיתן לו פירות אפילו אם יוקרו, לולי שזה דרך מקח, זה נראה כריבית קצוצה. אבל אם לא פסק עמו כלום, גם אם הלוה נתן לו ריבית, זה לא נראה כריבית קצוצה. בחידושים המיוחסים לריטב"א (עם פירוש כור לזהב) מקשה על רש"י מהלואת סאה בסאה, שזה דרך הלואה, ולא מחזירין ממלוה ללוה, כי זה אבק ריבית?

אבל הריטב"א, והגהת אשר"י, אומרים, ששיטת רש"י שבאסמכתא זה ריבית קצוצה מן התורה. כיון שעיקרו היה הלואה, התנאי של מכר זה אסמכתא, ולא גמר לזה בדעתו להקנות. ממילא זה כמו שלא היה מעולם תנאי של מכר, אלא תנאי שהמלוה יאכל פירות. וזה ריבית קצוצה. וכך שיטת הרמב"ם בהלכות מלוה ולוה (פרק ו' הלכה ד'). ולפי לשון רש"י שלפנינו, שנראה מדבריו, שזה ריבית מדרבנן. הטעם שזה לא ריבית קצוצה מן התורה. כתוב ברמב"ן, כי הלוה והמלוה סבורים שהמכר חל, ואין דעתם